

Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo
ministerija

Pagrindiniai klausimai:

■ **Kokia istorijos mokymo vieta Europos ir Lietuvos mokyklose?**

■ **Kokia istorijos pamokų kokybė šiandienos bendrojo ugdymo mokyklose?**

■ **Kaip pasiekti aukštesnį istorijos pamokų lygį?**

ISTORIJOS PAMOKA: MOKYTI AR MOKYTIS?

Istorijos mokymas(is) bendrojo ugdymo mokyklose nuolat yra Europos šalių ir Europos Tarybos (ET) dėmesio centre, nes istorijos mokymas(is) labai svarbus formuojant jaunuolių nuostatas ir vertybes: nusiteikimą kurti bendrą Europą, ugdytis tarpusavio supratimą ir demokratinį požiūrį. Istorijos mokomasis dalykas turi įtakos ugdant(is) informacijos analizės ir kritiško interpretavimo, atsakingo diskurtavimo opiomis ir ginčijamomis temomis gebėjimus.

Mokant(is) istorijos Lietuvos mokyklose siekiama, kad mokiniai, pažindami praeitį, įgytų gebėjimų aiškintis dabartį, suvokti savąją tapatybę, naudotis įvairiapuse istorine informacija, kritiškai vertinti nagrinėjamą laikotarpį. Šių tikslų siekiama visose bendrojo ugdymo pakopose. Istorijos mokymą(si) reglamentuojančiuose dokumentuose neretai remiamasi konstruktyvistine ugdymo teorija, pabrėžiančia besimokančiojo motyvaciją, aktyvų mokymąsi, pažinimo procesą, padedantį lengviau susivokti pasaulį, suprasti įvykių prasmę.

Iš Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros (NMVA) turimų duomenų matyti, kad socialinio ugdymo pamokų kokybė, palyginti su visų kitų mokomųjų dalykų pamokų kokybe, yra prastesnė. Darytina išvada, kad šalies mokyklose ugdymo programų nuostatomis ir konstruktyvistine ugdymo teorija vadovujamasi iš dalies. Įžvelgus šią problemą, detaliau buvo analizuojamas istorijos dalyko mokymas. Šiame leidinyje aptariami 2011–2012 mokslo metais šalies mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo metu sukaupti kiekybiniai ir kokybiniai istorijos mokomojo dalyko duomenys.

SVARBIAUSIOS IŠVADOS:

- Stebėtose istorijos pamokose geriausiai buvo vertinama mokinių motyvacija, atsakingumas, aktyvumas, tarpusavio santykiai, mokymosi mikroklimatas.
- Gerai dirbančio mokytojo veiklos ypatumai: daugumos mokinių įtraukimas į aktyvią veiklą; mokomosios medžiagos siejimas su anksčiau įgytomis mokinių žiniomis, patirtimi; tinkamas papildomų mokymo priemonių naudojimas; aktyviojo mokymosi metodų taikymas.
- Istorijos mokymas(is) mūsų šalies mokyklose dar ne visada paveikus ir tinkamas. Iš apibendrintų stebėtų istorijos dalyko pamokų duomenų matyti, kad:
  - nepaisant bendrųjų ugdymo programų reikalavimų, metodinių rekomendacijų, mokyklose vis dar vyrauja mokymo (klasikinė) paradigma – pamokoje dominuoja mokytojas;
  - istorijos pamokose planavimas ir uždavinių kėlimas ne visada geras, menkai suvokiama, kad nuo šių didaktikos elementų priklauso ugdymo turinio, metodų, darbo būdų parinkimas;
  - daug istorijos pamokų praranda dalį savo vertės, nes jose trūksta apibendrinimo, išsiaiškinimo, kaip pavyko pasiekti išsikeltus tikslus ir uždavinius;
  - ne visada tinkamai parenkamas ugdymo turinys, metodai, dažnai tik patenkinamas ugdymo ir mokymosi proceso valdymas turi įtakos nepakankamai geriems mokinių mokymosi pasiekimams ir pažangai, kompetencijų ugdymuisi;
  - istorijos pamokose per menkai ugdomos vertybinės nuostatos.

REKOMENDACIJOS:

- mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo institucijoms reikėtų konstruktyviau remtis naujausiomis mokslo žiniomis, tyrimų išvadomis, o organizuojant mokymus daugiau dėmesio skirti teorinių žinių pritaikymui praktikoje;
- mokytojai planuodami pamoką turėtų dažniau atsižvelgti į mokinių pasiekimų lygmenį, jų gebėjimus ir tinkamiau apgalvoti pamokos struktūrą, galimas pamokos organizavimo alternatyvas;
- mokyklose vertėtų palikti mažiau vietos vienkrypčiam mokymui: pripažinti mokinius kaip aktyvius mokymosi proceso veikėjus, gebančius mokytis savarankiškai ir bendradarbiaujant;
- sudaryti sąlygas mokiniams pamokoje mokytis pagal kiekvieno galimybes ir poreikius: ugdymo ir mokymosi turinį pritaikyti pagal mokinių išmokimo ir gebėjimų lygį, ugdymą ir mokymąsi diferencijuoti ir individualizuoti, taikyti mokymosi motyvaciją skatinančius vertinimo ir įsivertinimo būdus, pateikti aiškius vertinimo kriterijus, tinkamai kiekvienam mokiniui teikti grįžtamąją informaciją apie jo mokymąsi, išmokimą ir daromą pažangą, teikti rekomendacijų sėkmingesniai mokymuisi;
- kasdien tinkamai ir neskubant apibendrinti kiekvieną pamoką (net ir tuo atveju, jei ne visi išsikelti uždaviniai įvykdyti), pabrėžti išmokus ir neišmokus dalykus.

ISTORIJOS MOKYMAS EUROPOS MOKYKLOSE

Vienoje iš paskutinių ET rekomendacijų (Rec (2001) 15) teigiama, kad istorijos mokymo XXI amžiuje tikslas – ugdyti atsakingus ir aktyvius piliečius, kurie, remdamiesi tautinio tapatumo supratimu ir tolerancijos principais, gerbtų įvairius skirtumus. Iš ET rekomendacijų, istorijos mokymą reglamentuojančių dokumentų, istorijos didaktikos darbų ryškėja istorijos ugdymo tendencijos. Istorijos mokymasis neįsivaizduojamas be įvairiausių šaltinių panaudojimo. Istorijos šaltiniai padeda suprasti, kad istorija – „gyvas“ mokslas, pajusti atradimo džiaugsmą, atlikti tinkamą pagal amžiaus ypatybes praeities tyrimą. Šaltiniai padeda mokiniams bendradarbiauti, atlikti daugiadalykes užduotis, lyginti kultūras.

Pabrėžiamas taip pat informacinių komunikacinių technologijų (IKT) vaidmuo mokant(is) istorijos. IKT priemonės teikia gyvumo ugdymo ir mokymosi procesui, padeda nuodugniau ištirti įvairius praeities klausimus, svarstyti tokius būtinus kasdieniame gyvenime klausimus, kaip informacijos patikimumas ar šališkumas. Be to, naujosiomis technologijomis galima aiškiau ir vaizdingiau pateikti norimą informaciją.

Taigi Europos mokyklose pripažįstamas svarbus istorijos vaidmuo ugdant jaunąją kartą ir šiam dalykui skiriama daug dėmesio, tačiau pats ugdymo procesas vyksta labai įvairiai. Europos bendrojo ugdymo mokyklose istorija dažniausiai

laikoma sudedamąja socialinio ugdymo dalimi. Istorijos mokymas priklauso nuo besimokančiųjų amžiaus ir šalyje susiklosčiusių tradicijų. Pradžios mokykloje istorija ar kai kurie istoriniai aspektai dažniausiai integruojami į bendrą socialinio ugdymo dalį. Žemesniosiose vidurinio ugdymo klasėse istorijos dažniausiai mokomasi kaip atskiro dalyko arba kartu su geografija. Aukštesniosiose vidurinio ugdymo klasėse – dažniausiai kaip atskiro dalyko. Tačiau šis bendras poveiklis įvairiose šalyse turi tam tikrų ypatumų. Pavyzdžiui, **Estijoje** istorijos mokomasi nuo 5 klasės iki pat 12 klasės. Pagrindinėje mokykloje vyrauja chronologinis požiūris į žmonijos raidą, o gimnazijoje – teminis. Panašiai istorijos mokoma ir **Latvijoje**. Skirtumas tik tas, kad istorijos mokomasi nuo 6 klasės. Daugiau dėmesio istorijai skiriama **Lenkijoje**. Šioje šalyje 4–6 klasėje mokomasi integruoto kurso „Istorija ir visuomenė“. Vėliau istorijos kaip atskiro mokomojo dalyko mokomasi trejus metus. Paskutinėje pakopoje taip pat yra trejų metų istorijos kaip atskiro dalyko kursas. **Vokietijoje** pasižymi mokyklų tipų įvairove. Istorijos kaip savarankiško dalyko mokoma tik dalyje mokyklų nuo 5 iki 12(13) klasės. Kitose mokyklose ji yra integruota į kursą „Žmogus, laikas ir visuomenė“. **Švedijoje** nuo pirmos iki devintos privalomojo mokslo klasės istorija integruota į socialinį ugdymą. Vidurinio ugdymo pakopoje istorija – atskiras, bet pasirenkamas mokomasis dalykas.

ISTORIJOS MOKYMAS LIETUVOS MOKYKLOSE

Lietuvos mokyklos pradinėse klasėse istorijos žinios yra integruotos į pasaulio pažinimo kursą. Kaip atskiro dalyko istorijos mokomasi nuo 5 iki 12 klasės. Pagrindinio ugdymo pakopoje istorija yra privalomas mokomasis dalykas, kuriam kiekvienais mokslo metais skiriama po dvi savaitines valandas. 11–12 klasėje istorijos kursas yra pasirenkamas ir, atsižvelgiant į pasirinktą kursą (bendrąjį ar išplėstinį) ir modulius, jam skiriamas skirtingas savaitinių valandų skaičius.

Nuo 1992 m. istorijos kurso Lietuvoje mokoma koncentrais – vienas po kito einančiais etapais, kurių kiekvienas aprėpia visą (arba beveik visą) istorijos kursą, bet vis smulkiau ir nuodugniau, atsižvelgiant į mokinio amžių. Pirmajame koncentre, apimančiame 5–6 klases, mokomasi epizodinio Lietuvos istorijos kurso, taip pat mokiniai susipažįsta su įvadininiu Europos istorijos kursu, padedančiu susidaryti bendrą supratimą apie žmonijos raidą. Antrajame koncentre – 7–8 ir 9–10 klasėje – siekiama supažindinti su sisteminiu ir chronologiniu istorijos kursu. Trečiajame koncentre (11–12 klasė) siekiama išskirti vieną praeities aspektą – Lietuvos visuomenės raidą – ir apie jį konstruoti visą istorijos kursą.

Visoje vidurinio bendrojo ugdymo sistemoje istorijos moky-

mu siekiama, kad mokiniai įgytų gebėjimus per praeitį aiškintis ir suprasti dabartį, suvoktų savo tapatybę ir kompetentingai naudotųsi istorine informacija kasdieniame gyvenime. Prie šio tikslo einama palaipsniui. **Pradinio ugdymo** pakopos socialinio ugdymo tikslas – įvesdinti mokinį į artimiausią socialinę aplinką, padėti suprasti, kaip gyvena žmonės, kaip jų gyvenimas keičiasi. **Pagrindinio ugdymo** pakopos istorijos mokymo tikslas – padėti mokiniams formuoti istorinę sąmonę, supratimą, kad šiandienos pasaulis, jo tvarka ir vertybės yra istoriškai nulemtos ir kintančios. **Vidurinio ugdymo** – ugdytis istorinį požiūrį, padedantį suprasti Lietuvos visuomenės raidos Europos kontekste tendencijas ir savo kaip Lietuvos piliečio, europiečio tapatybę.

Istorijos dalykas Lietuvos mokyklose pasižymi tam tikru savitumu. Istorija priklauso socialinio ugdymo mokomųjų dalykų blokui. Socialinio ugdymo dalykais siekiama ugdyti mokinio pilietinę ir socialinę kultūrą, įkūnijančią demokratijos vertybes ir principus. Kita vertus, mokslo sričių klasifikacijoje istorija priskiriama humanitarinių mokslų grupei. Tad istorijos kaip humanitarinio ugdymo dalyko paskirtis – suteikti ne tik žinojimą, bet ir gebėjimą interpretuoti turimas žinias, susieti jas su bendrosiomis vertybėmis.

ISTORIJOS PAMOKOS VERTINTOSE ŠALIES BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE

Pateikiama kiekybinių ir kokybinių duomenų analizė parengta pagal naujausią, 2011–2012 mokslo metų, NMVA sukaupią išorinio vertinimo medžiagą. Aptariami istorijos pamokų stebėjimo 31 savivaldybės 74 mokyklose (52 vidurinėse mokyklose ir gimnazijose, 22 pagrindinėse mokyklose ir progimnazijose) duomenys. Vertintų mokyklų skaičius savivaldybėse įvairus – nuo 9 iki 1.

Išoriniai vertintojai, stebėdami pamokas, vertina įvairius jų aspektus: pamokos planavimas ir organizavimas, mokymo kokybė, mokymasis, pagalba mokiniui mokantis, vertinimas ugdant, santykiai (tvarka ir klasės valdymas), ugdymo aplinka (priemonių, medžiagos, šaltinių, įvairių priemonių naudojimas) ir mokinių pasiekimai. Šiame leidinyje analizuojami visus šiuos pamokos aspektus apibūdinantys duomenys.

1 lentelė. Istorijos pamokose vertintų aspektų koreliaciniai¹ ryšiai (p<0,001)

	Planavimas	Mokymas	Mokymasis	Pagalba	Vertinimas	Santykiai	Aplinka	Pasiekimai
Planavimas	1							
Mokymas	0,742	1						
Mokymasis	0,611	0,677	1					
Pagalba	0,593	0,665	0,565	1				
Vertinimas	0,613	0,599	0,567	0,604	1			
Santykiai	0,519	0,562	0,586	0,514	0,482	1		
Aplinka	0,543	0,573	0,457	0,473	0,487	0,538	1	
Pasiekimai	0,633	0,611	0,546	0,578	0,605	0,503	0,486	1

Iš 1 lentelėje pateiktų koreliacinių ryšių matyti, kad mokymosi aplinka (informacijos šaltiniai, literatūra, žemėlapiai ir kt.) pamokose galėtų būti naudojamos tinkamiau: mokinių mokymosi ir aplinkos koreliacinis ryšys, lyginant su kitų aspektų koreliacija, yra pats silpniausias. Vidutiniškai stiprus ryšys nustatytas tarp pagalbos ir aplinkos, pasiekimų ir aplinkos, vertinimo ir aplinkos, vertinimo ir santykių. Iš šių duomenų galima daryti išvadą, kad **tinkamesnis naudojimas ugdymo ir mokymosi aplinka mokiniams padėtų per pamoką pasiekti geresnius rezultatus.**

Kita vertus, iš lentelės matyti stiprus planavimo ir mokymo, mokymo ir mokymosi, mokymo ir pagalbos, planavimo ir pasiekimų koreliaciniai ryšiai. Dauguma minimų pamokos aspektų priklauso nuo mokytojo veiklos. Todėl darytina prielaida, kad istorijos pamokose dominuoja mokytojas, kad vis dar **vyrauja žinių perteikimas, ugdymo ir mokymo organizavimas, o mokiniams teikiama pagalba ne visada sudaro sąlygas tinkamam mokinių bendradarbiavimui, motyvuotam mokymuisi.** Tai patvirtina ir 2 lentelėje pateikiami duomenys.

2 lentelė. Istorijos pamokų aspektų kokybės įvertinimo vidurkiai įvairiose klasėse (N=483)

Klasė	Planavimas	Mokymas	Mokymasis	Pagalba	Vertinimas	Santykiai	Aplinka	Pasiekimai
5	2,59	2,74	2,67	2,33	2,41	2,85	2,80	2,20
6	2,43	2,67	2,61	2,29	2,27	2,84	2,73	2,29
7	2,41	2,53	2,43	2,29	2,24	2,69	2,71	2,14
8	2,44	2,46	2,48	2,11	2,09	2,85	2,63	2,11
9	2,42	2,64	2,52	2,31	2,25	2,83	2,63	2,16
10	2,34	2,51	2,43	2,18	2,13	2,93	2,66	2,10
11	2,28	2,38	2,47	2,12	2,03	2,76	2,63	2,07
12	2,41	2,52	2,62	2,18	2,14	2,93	2,74	2,11

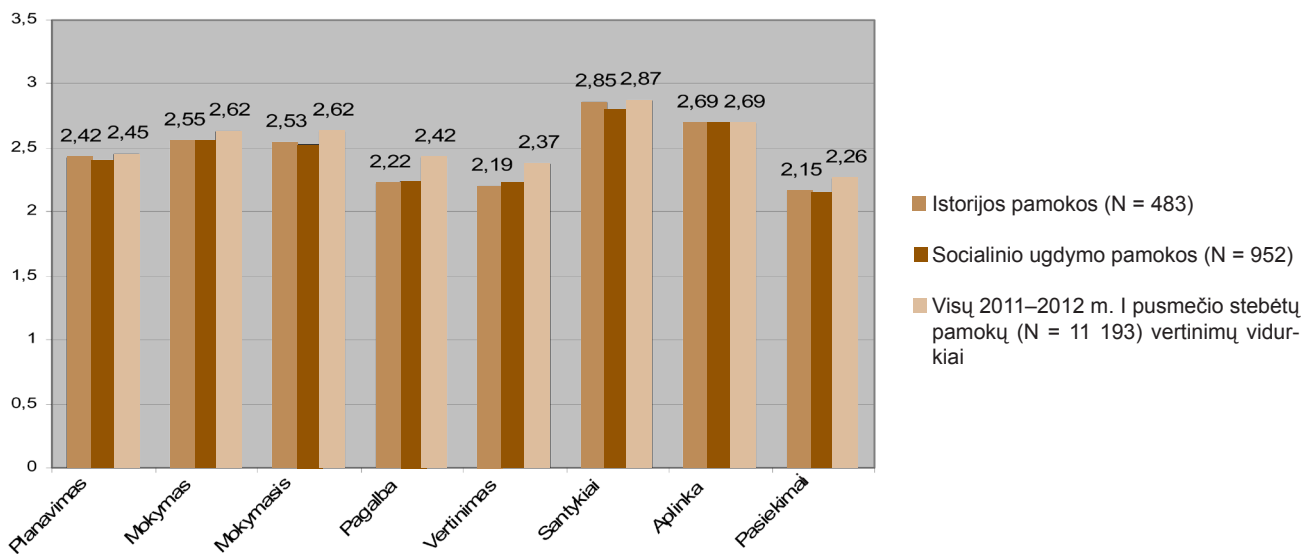
Iš 2 lentelės matyti paradoksaliaus dalykas: pamokos planavimas, mokymas ir mokymasis dažnai yra geras, tačiau pasiekimai neretai yra tik patenkinami. Iš pamokų protokolų matyti, kad **dažnai istorijos mokytojams rekomenduota tobulinti darbą su skirtingų poreikių, gebėjimų mokiniais, labiau diferencijuoti ir individualizuoti ugdymą, konstruktyviau naudotis vertinimo informacija planuojant darbą įvairių mokymosi lygmenų mokiniams.** Tai rodo ir 2 lentelės kiekybiniai duomenys: pamokos aspektų „pagalba“ ir „vertinimas“ vidurkiai nėra aukšti. Iš duomenų ryškėja dar viena problema – darbas 11 klasėse.

Matyti, kad 11 klasės pamokos planavimo ir organizavimo (t. y. mokymo) įvertinimų vidurkis yra žemiausias. Be abejonės, **tai turi įtakos ir mokinių pasiekimams pamokose** – 11 klasės pasiekimų įvertinimų vidurkis, lyginant su kitomis klasėmis, yra žemiausias.

Lyginant istorijos ir kitų socialinio ugdymo mokomųjų dalykų pamokų vertinimus matyti, kad jie beveik nesiskiria (žr. 1 pav.), tačiau **istorijos dalyko pamokų įvertinimų vidurkiai yra žemesni nei bendri visų mokomųjų dalykų pamokų įvertinimų vidurkiai.**

¹ Koreliacija – statistinės priklausomybės ryšys tarp kintamųjų, kuris parodo, kaip glaudžiai tarpusavyje siejasi du reiškiniai ir kaip pagal vieną galima numatyti kitą. Skaičius rodo koreliacijos stiprumą: kuo jis didesnis (artimesnis 1), tuo ryšys stipresnis (skaičius nuo 0,30 iki 0,60 rodo vidutinio stiprumo koreliaciją, nuo 0,60 iki 0,80 – stiprią koreliaciją). Koreliacija gali būti teigiama ir neigiama. Teigiama koreliacija rodo tiesioginį ryšį, t. y. abu reiškiniai ir didėja, ir mažėja kartu. Neigiama koreliacija rodo atvirkščią ryšį: kai vienas reiškinys didėja, kitas – mažėja.

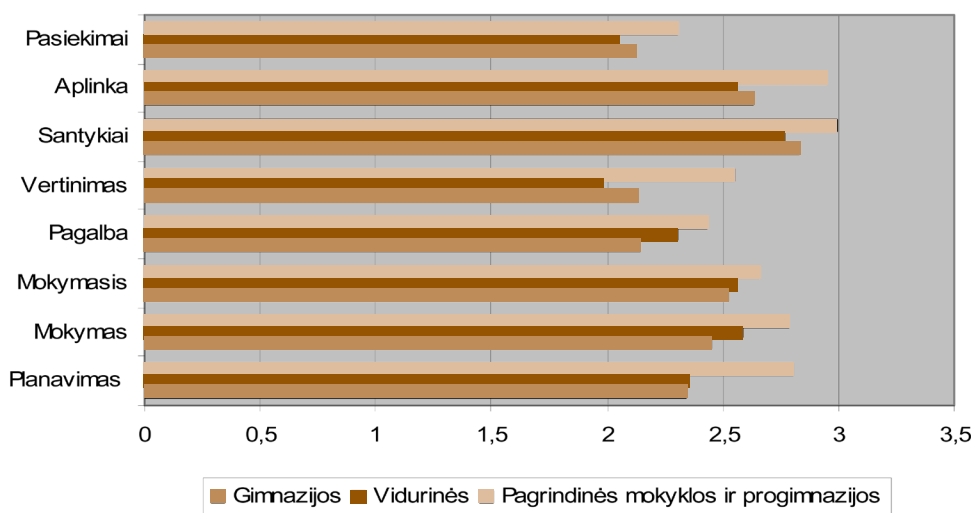
1 pav. Istorijos pamokų, socialinio ugdymo ir kitų mokomųjų dalykų pamokų aspektų vertinimo vidurkių palyginimas

Lyginant stebėtų pamokų vertinimo vidurkius pagal mokyklų tipus matyti, kad geriausi istorijos pamokų įvertinimai užfiksuoti progimnazijose ir pagrindinėse mokyklose (2 pav.).

mai užfiksuoti progimnazijose ir pagrindinėse mokyklose (2 pav.).

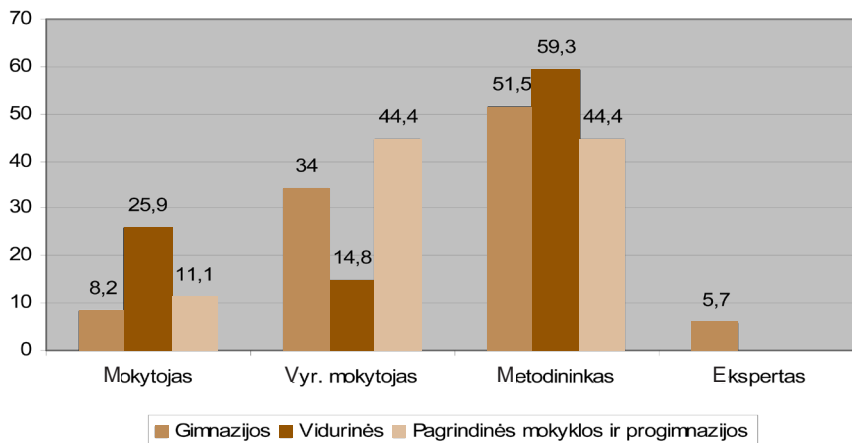
2 pav. 2011–2012 m. m. stebėtų istorijos pamokų (N = 483) vertinimo vidurkiai pagal mokyklų tipus

Lyginant istorijos mokytojų kvalifikacines kategorijas įvairių tipų mokyklose matyti, kad 2011–2012 m. m. išorinio vertinimo metu istorijos **mokytojų metodininkų daugiausiai**

buvo vidurinėse mokyklose ir gimnazijose, mokytojų ekspertų buvo tik gimnazijose (3 pav.).

3 pav. Atestuotų istorijos mokytojų skaičius (proc.) 2011–2012 m. m. vertintose šalies įvairių tipų mokyklose

3 lentelėje pateikiami įvairių kvalifikacinių kategorijų istorijos mokytojų vestų pamokų įvertinimai. Labai svarbu pažymėti,

ti, kad nors lentelėje minimų įvairių kvalifikacinių kategorijų mokytojų imtys yra labai nevienodos (ypač mažai stebėta

mokytojo ir eksperto kategorijos mokytojų pamokų), gerai ir labai gerai pamokas vedančiųjų yra tarp visų kvalifikacinių kategorijų mokytojų. Galima manyti, kad tam daugiausiai įtakos turi paties mokytojo asmenybė, gebėjimas valdyti klasę, įdomiai ir prasmingai organizuoti ugdomąjį procesą. Kalbant apie tai, kokios pagalbos labiausiai reikia mokytojo kvalifikacinę kategoriją turintiems mokytojams, galima teigti, kad juos vertėtų mokyti tinkamai organizuoti mokinių vertinimą

ir įsivertinimą (26,9 proc. mokytojų šis veiklos aspektas sudėtingas), pasiekti numatytą rezultatą pamokoje (34,6 proc. stebėtų mokytojo kategoriją turinčių mokytojų vestų pamokų mokinių pasiekimai buvo prasti) ir tinkamai, paveikiai, konstruktyviai pamokoje naudotis priemonėmis, šaltiniais ir kita mokomąja medžiaga (70,4 proc. mokytojo kategoriją turinčių mokytojų vestų pamokų aplinkos aspektas buvo įvertintas patenkinamai).

3 lentelė. Istorijos pamokų (N = 483) aspektų įvertinimai pagal mokytojų kvalifikacines kategorijas

Kvalifikacinė kategorija		Mokytojas	Vyresnysis mokytojas	Mokytojas metodininkas	Ekspertas
Pamokos aspektas, įvertinimas					
PAMOKOS PLANAVIMAS, ORGANIZAVIMAS	Prastai	7,4	8,7	1,5	0
	Patenkinamai	74,1	56,5	56,3	27,3
	Gerai	11,1	31,5	35,6	54,5
	Labai gerai	7,4	3,3	6,7	18,2
MOKYMAS	Prastai	0	7,5	1,5	0
	Patenkinamai	74,1	54,8	51,1	18,2
	Gerai	18,5	29	34,8	54,5
	Labai gerai	7,4	8,6	12,6	27,3
MOKYMASIS	Prastai	0	3,2	0,7	0
	Patenkinamai	63	57	48,9	27,3
	Gerai	25,9	37,6	39,3	63,6
	Labai gerai	11,1	2,2	11,1	9,1
PAGALBA	Prastai	7,7	14,4	8,9	0
	Patenkinamai	76,9	61,1	60,7	45,5
	Gerai	11,5	22,2	25,2	54,5
	Labai gerai	3,8	2,2	5,2	0
VERTINIMAS	Prastai	26,9	17,2	8,9	0
	Patenkinamai	57,7	61,3	60	45,5
	Gerai	15,4	20,4	23,7	45,5
	Labai gerai	0	1,1	7,4	9,1
SANTYKIAI	Prastai	3,7	1,1	3	0
	Patenkinamai	37	33,3	24,4	9,1
	Gerai	48,1	52,7	53,3	45,5
	Labai gerai	11,1	12,9	19,3	45,5
APLINKA	Prastai	3,7	3,2	0,7	0
	Patenkinamai	70,4	52,7	37,8	9,1
	Gerai	11,1	36,6	47,4	54,5
	Labai gerai	14,8	7,5	14,1	36,4
PASIEKIMAI	Prastai	34,6	15,1	8,1	0
	Patenkinamai	53,8	64,5	64,4	27,3
	Gerai	7,7	20,4	22,2	54,5
	Labai gerai	3,8	0	5,2	18,2

3 lentelės, o sykiu ir viso leidinio duomenis ir išvadas galima interpretuoti remiantis S. P. Robbins ir kitų autorių (Hestroni ir Asya; Klenke; Campbell ir Yeung; Enz ir Schwenk; Freeman, Gilbert ir Hartman; Williams) darbais apie žmonių elgsenos tipus, turinčius įtakos darbuotojų ir organizacijos veiklos rezultatams.

Mokytojas – susiformavusi asmenybė. *Tai, kaip mokytojai interpretuoja ir vertina savo darbo aplinką ir darbo kokybę, turi įtakos jų motyvacijoms, bendradarbiavimo su kolegomis ir bendravimo su mokiniais lygiui, individualiai elgsenai ir bendrai mokytojo veiklos*

kokybei. Pasak mokslininkų, darbuotojo veiklos rezultatai yra geresni ir pasitenkinimas darbu didesnis, kai jo vertybės dera su organizacijos vertybėmis. Išorinio vertinimo metu neretai pastebima, kad skiriasi individualios mokytojų, mokinių, jų tėvų vertybės, ir jos ne visada dera su mokyklos (organizacijos) vertybėmis. Mokytojų vertybinių nuostatų ugdymas yra aktuali problema, nes mokinių pažiūrų, normų, vertybių perėmimui turi įtakos ne tik šeimos, bet ir mokytojų vertybinės nuostatos. Anot profesorių habil. dr. V. Aramavičiūtės ir E. Martišauskienės, *pozityvi mokinių ir mokytojų vertybių kaita ir toliau yra svarbus švietimo politikos rūpestis.*

Iš Švietimo valdymo informacinės sistemos (ŠVIS) duomenų matyti, kad dauguma šalies bendrojo ugdymo mokyklų istorijos mokytojų yra „kūdikių bumo“ kartos (4 lentelė). Mokslininkų teigimu, tuo pačiu laikotarpiu gimę žmonės dažniausiai turi tas pačias vertybes. Ši hipotezė buvo

tikrinta daugelyje šalių ir pripažinta teisinga. Remiantis ŠVIS duomenimis galima teigti, kad dauguma „kūdikių bumo“ kartos istorijos mokytojų yra pragmatikai, manantys, kad tikslas pateisina priemones.

4 lentelė. Lietuvos istorijos mokytojų skaičius pagal amžiaus grupes

Amžius metais	Iki 25	25–40	40–60	60 ir daugiau
Mokytojų skaičius	15	336	1386	271

Pasak mokslininkų, skiriasi ir skirtingų kartų požiūris į ugdymo turinį² (5 lentelė).

5 lentelė. Kartų bruožai ir požiūris į ugdymo turinį

Karta	Vyraujantys kartos bruožai, puoselėjamos vertybės	Kartos požiūris į ugdymo turinį
Gimę 1943 m. ir anksčiau „Tylioji“ (MES)	Orumas, atsidavimas, garbė, pagarba įstatymams, normų ir taisyklių laikymasis, konservatyvumas, kantrumas, lojalumas organizacijai	Didelė pagarba mokytojui, jo perteikiamoms žinioms. Dirba atsakingai, „iki nukritimo“
Gimę 1944–1963 m. „Kūdikių bumo“ (AŠ)	Sėkmė, ambicijos, suinteresuotumas apdovanojimais ir pagyrimais, optimizmas, tikslų įgyvendinimas, nepakantumas taisyklėms, lojalumas karjerai	Iškęs ilgas teorines kalbas („pasakyk–patikėsiu“), todėl ir patys mielai taiko paskaitos metodą
Gimę 1964–1983 m. „X“ (TIK AŠ)	Darbo ir asmeninio gyvenimo pusiausvyra, prasmingos karjeros siekimas, komandinė dvasia, noras mokytis, nepakantumas taisyklėms, pragmatiskumas, lojalumas giminytės ryšiams	Tikėtis teorijos ir praktikos pusiausvyros („ne tik pasakyk, bet ir pagrįsk praktiškai“)
Gimę 1984–1999 m. „Y“ (IVAIZDIS)	Pasitikėjimas savimi, galimybės augti ir turtėti, gebėjimas dirbti komandoje, lojalumas sau ir giminytės ryšiams	Norės tik praktinių įrodymų („rodyk tik praktinę naudą“)
Gimę 2000–2020 m. „Z“ (Skaitmeninio pasaulio karta)	Šie vaikai jautrūs ir ne itin paklusnūs. Mieliau dirba individualiai nei komandoje, laisvai reiškia savo nuomonę, pasižymi gebėjimu puikiai atlikti kelis darbus vienu metu. Jiems svarbu po ranka turėti telefoną ar kompiuterį, turintį interneto ryšį, ir nuolat juo naudotis	Jų mąstymas orientuotas į informacijos perdirbimą mažomis porcijomis: priimtini tekstai, neviršijantys ekrano dydžio apimtį, informacija apdorojama mažomis porcijomis, bet greitai

Šiuolaikiniai mokiniai tikisi greitai gyvenime pritaikomo, naujosiomis technologijomis „atrandamo“ ugdymo turinio. Ši karta į pasaulį žvelgia realistiškiau nei prieš tai buvusi – tam turi įtakos naujosios IKT.

Apibendrinant išorinio vertinimo duomenis galima teigti, kad mokyklose labai skirtingai suvokiama, kokia pamoka yra

priimtina, kokybiška, gera ar labai gera. Mokyklose visiems bendruomenės nariams reikėtų diskutuoti apie ugdymo kokybę, vertybines nuostatas ir ugdytis toleranciją. Nors visų kartų mokytojai ir mokiniai turi „savo kalbą“, ugdant ir mokantis yra svarbus tinkamas polilogas. Kartų teorijos žinios gali padėti mokytojui suprasti mokinio „keisto“ elgesio priežastis ir lengviau „susikalbėti“ su mokiniais.

Kiekybinės analizės išvados:

- geriausiai istorijos pamokos įvertintos progimnazijose ir pagrindinėse mokyklose;
- istorijos pamokų kokybės įvertinimų vidurkiai žemesni už bendrus visų mokomųjų dalykų pamokų įvertinimų vidurkių;
- istorijos pamokose dominuoja mokytojas, vis dar vyrauja žinių perteikimas;
- mokiniams teikiama pagalba, ugdymo organizavimas ne visada sudaro sąlygas tinkamam mokinių bendradarbiavimui, aktyviam, prasmingam ir motyvuotam mokymuisi;
- pamokose nepakankamai gerai kuriama mokymosi aplinka – per retai ir ne visada veiksmingai naudojamos informacinėmis komunikacinėmis technologijomis, informacijos šaltiniais, literatūra, žemėlapiams ir kitomis priemonėmis;
- ne visada konstruktyviai vertinama kiekvieno mokinio pažanga;
- vertinimo informacija per retai panaudojama ugdymui planuoti ir veiklai tobulinti.

² Pagal S. P. Robbins (2003), N. Howe, W. Strauss (1991), William J. Schroer ir kt.

GERIAUSIAI ĮVERTINTI IR TOBULINTINI ISTORIJOS PAMOKŲ ASPEKTAI

Toliau aptariama gerai vertinama ir tobulintina istorijos mokymo(si) veikla pagal klasių grupes ir aštuonis jau minėtus pamokos aspektus.

Gairės istorijos pamokoms planuoti yra Bendrosios programos, mokyklos veiklos planas ir turimi išteklių. Planuodamas pamokas mokytojas apmąsto, ko turės išmokyti mokinius, kaip organizuos pamoką, kokias užduotis skirs mokiniams, kokių priemonių jam reikės, ir kt. Iš vertinimo duomenų matyti, kad vieni mokytojai planuodami ir įgyvendindami ugdymo turinį mokinių gebėjimus, žinias, patirtį, vertybines nuostatas laiko vienodai svarbiais veiksniais, kitiems svarbiausia – ugdymo turinio pasiekimų reikalavimai ir aukšto lygio mokinių žinios. Išanalizavus pamokų stebėjimo duomenis reikia pripažinti, kad šiandienos mokyklose „mokoma istorijos dalyko“, t. y. svarbiausios yra žinios, o kitos mokinių bendrosios ir dalyko kompetencijos neretai laikomos nesvarbiomis.

Iš 6 lentelės, kurioje pateikiami apibendrinti pamokos planavimo ir organizavimo duomenys, matyti, kad mokytojai

(ypač 5–8 kl.) dažnai buvo gerai pasirengę pamokai. Tačiau kai kuriose klasėse pamokos planavimas ir organizavimas (uždavinio formulavimas, skelbimas, tinkamas veiklos, darbo būdų parinkimas) turėtų būti tobulinama. Ši veikla rekomenduota tobulinti daugiau nei ketvirtadalyje 9–10 kl. pamokų. Kaip tinkama, nuosekli, logiška dažniausiai būdavo įvertinama 5–8 kl. pamokos struktūra, tačiau pažymima, kad kas dešimtam 5–8 kl. ir kas aštuntam 9–10 kl. istorijos mokytojui vertėtų konstruktyviau naudoti pamokos laiką. Stebėtų pamokų protokolų analizė leidžia daryti išvadą, kad **mokytojai geriau suplanuoja savąjį, o ne mokinių darbą** pamokoje. Planuojant pamokas **mokytojams bene sunkiausia suformuluoti konkretų, ne per platų mokymosi uždavinį. Suplanavus per daug veiklų, tinkamai neparinkus užduočių, pamokos laikas naudojamas neracionaliai, dažnai jo pritrūksta pamokai apibendrinti.** Dažnai matyti, kad **mokytojai „pamiršta“, jog pamoka trunka 45 min.**

6 lentelė. Pamokos planavimas, organizavimas

Sėkminga, skleistina, pagirtina	Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Tobulintina
	5–8	9–10	11–12	5–8	9–10	11–12	
Uždavinio formulavimas, mokytojo pasirengimas pamokai (pamokos planavimas)	18,6	11,2	10,9	15,7	29,6	26,4	Uždavinio formulavimas, skelbimas, veiklos planavimas
Tinkama, nuosekli, logiška pamokos struktūra (mokymo ir mokymosi elementų rinkinys)	15,0	11,2	9,1	2,9	2,0	1,8	Veikla organizuojama neefektyviai, pamokos struktūra nelogiška
Laikas naudojamas racionaliai	3,6	3,1	0,9	10,0	12,2	1,8	Laikas naudojamas neracionaliai
Uždavinys formuluojamas, pamokai rengiamasi kartu su mokiniais	2,1	3,1	0,7	1,4	-	3,6	Per mažai tikimasi iš mokinių

Išorinių vertintojų surašyti pamokų protokolai byloja ir apie retus, tačiau nepageidautinus atvejus. Faktą, kad svarbu „išeiti“ vadovėli, liudija toks 12 klasės pamokos temos formulavimas: „6 skyriaus kartojimas“. Dar keisčiau atrodo 11 klasės tema „Senovės Rytai. Apibendrinimas“. Ji rodo ne tik aklą sekimą vadovėliu, bet ir bendrųjų programų reikalavimų nepaisymą. Senovės Rytų temų naujoje bendrojoje programoje apskritai nėra.

Visų istorijos mokytojų tikslas – pasiekti, kad kiekvienas jų mokinytis išmokyti istoriją (žinotų, taikytų žinias, gebėtų argumentuoti, daryti išvadas). Vien mokymas negali duoti sėkmingų rezultatų. **Pamokose reikėtų dažniau sudaryti sąlygas mokiniams bendradarbiauti ir mokytis aktyviai.** Mokytojas, siekdamas tobulinti pamokas, turėtų analizuoti klausimus:

- Kas vyrauja per pamokas: klausymas ir skaitymas (palyginti mažo kognityvinio poveikio metodai) ar diskusija ir praktinis pritaikymas (didesnio kognityvinio poveikio metodai)?
- Kaip dažnai pamokoje mokiniai moko vieni kitus (tai – veiksmingas mokymosi būdas)?

Stebėtų pamokų protokolai liudija, kad mokytojai dominuoja pamokoje ir jų aktyvumas dažnai nusveria mokinių veiklą. Tai rodo tokie įrašai (6 klasė): „mokiniai dalį pamokos rašo

mokytojo diktuojamą tekstą“, „mokiniai rašo mokytojos diktuojamus esminius dalykus“, „užsirašo faktus, kuriuos reikia įsidėmėti“. Šie pavyzdžiai kalba ne tik apie poveikio paradigimą, bet ir apie mokymo koncentrais specifikos išskrypimą. Bendrųjų programų komentaruose yra paaiškinti svarbiausi pirmojo istorijos koncentro (5–6 klasė) principai, tarp kurių yra ir toks: formuojami ryškiausių mokinių gyvenamosios vietovės, Lietuvos istorijos, kaimyninių šalių ir visos Europos istorijos epizodų vaizdiniai. Taigi akivaizdu, kad **dalis mokytojų vis dar nesupranta įvadinio kurso specifikos ir yra linkę daryti jį per daug sudėtingą šio amžiaus mokiniams.**

Taip pat **neaišku, kodėl mokytojai vidurinio ugdymo pakopoje dažnai taiko paskaitos – pasyvaus žinių pateikimo – metodą.** Bendrojoje vidurinio ugdymo istorijos programoje teigiama, kad šiame koncentre mokiniai turi mokytis skaityti ir suprasti istorijos šaltinius ir istorikų tekstus, taip pat ir įvairaus pobūdžio istorinę informaciją, pateiktą grafikuose, lentelėse, diagramose, schemose, žemėlapiuose. Žvelgiant į pastarųjų metų istorijos brandos egzaminų užduotis matyti, kad grynųjų žinių reproduktivumo – datų žinojimo, sąvokų paaiškinimo, asmenybių veiklos apibūdinimo ir pan. – lyginamasis svoris palaipsniui mažta. Kadangi didelė dalis 11–12 klasėje

istoriją pasirinkusių mokinių paprastai ketina laikyti istorijos egzaminą, be to, **pagrindinių egzaminui reikalingų žinių yra įgiję dar pagrindinio ugdymo pakopoje, paskaitos metodas šiame konkreste mažai veiksmingas.**

Kita vertus, būna pamokų, kuriose mokiniai „patys formuoja pamokos uždavinį“, „pristato grupėse parengtus mini projektus“, „moko vieni kitus“, „vertina vieni kitus“. Ir pagrindinio, ir vidurinio ugdymo pakopose naudojamos mokinių kaip konsultantų pagalba mokant vieniems kitus, mokiniai sudaro ar išrenka ekspertų grupes, kurios vertina atliktą darbą.

Iš 7 lentelės, kurioje pateikiami apibendrinti mokymo pamokoje duomenys, matyti, kad stebėtose **pamokose mokytojo aiškinimas ir mokymo medžiaga siejama su mokinių aplinka, gyvenimo praktika, patirtimi, žiniomis.** Kita vertus, iš tų pačių stebėjimo duomenų matyti, kad dominuojantis mokytojo vaidmuo ir **dažnas paskaitos metodo taikymas ne visada padeda mokiniams tinkamai ugdytis kompetencijas, kritinį mąstymą, kūrybingumą, atsakomybę už savo mokymąsi.**

7 lentelė. Mokymas

Sėkminga, skleistina, pagirtina	Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Tobulintina
	5–8	9–10	11–12	5–8	9–10	11–12	
Mokytojo aiškinimas sklandus, suprantamas, profesionalus, vaizdus, nuoseklus, „uždegantis“, reikalavimai aiškūs	18,6	23,5	25,5	2,1	-	1,8	Nurodymai ir aiškinimas ne visiems mokiniams suprantami
Mokymo medžiaga siejama su mokinių aplinka, gyvenimo praktika, patirtimi, žiniomis	23,6	17,3	20,9	2,1	-	0,9	Netinkamai parinktos užduotys
Ugdomos mokėjimo mokyti, pažinimo, komunikavimo kompetencijos. Mokoma argumentuotai reikšti mintis, daryti išvadas	12,1	18,4	10,0	13,6	4,1	13,6	Dominuoja mokytojas (vyksta mokymas). Vyrauja darbas su vadovėliu kaip baigtinių žinių, kurias reikia tiesiog išmokyti, rinkiniu
Taikomi tinkami metodai (atitinkantys mokinių amžių, patirtį, galimybes, poreikius, skatinantys aktyvią mokinių veiklą)	16,4	17,3	9,1	26,4	22,4	27,3	Metodai, darbo būdai neskatina mokyti aktyviai, tik iš dalies atitinka mokinių amžių, poreikius, galimybes
Mokiniai mokomi bendradarbiauti arba tikslingai organizuojamas jų bendradarbiavimas, skatinama atsakomybė mokantis	5,7	4,1	6,4	3,6	2,0	5,5	Neskatinama mokyti bendradarbiaujant. Neveiksmingas grupinis darbas
Tinkami, tikslingai skiriami ir analizuojami mokinių atlikti namų darbai	5,0	10,2	2,7	1,4	2,0	0,9	Namų darbai nelabai tikslingi, netikrinami, nevertinami

8 lentelėje pateikiami apibendrinti mokinių mokymosi pamokoje duomenys. Kaip matyti, **labiausiai motyvuoti ir už savo mokymąsi atsakingi yra 11–12 kl. mokiniai** – daugiau nei pusėje analizuotų istorijos pamokų protokolų

buvo parašyta, kad dauguma mokinių nusiteikę mokytis, atsakingai dalyvauja ir mokosi pamokoje, geba susirasti informaciją ir tinkamai ja naudotis, geri individualaus ir grupinio darbo įgūdžiai.

8 lentelė. Mokymasis

Sėkminga, skleistina, pagirtina	Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Tobulintina
	5–8	9–10	11–12	5–8	9–10	11–12	
Dauguma mokinių aktyvūs, smalsūs, drąsiai reiškia nuomonę, motyvuoti, mokosi atsakingai, geba susirasti informaciją ir tinkamai ja naudotis (geri individualaus ir grupinio darbo įgūdžiai)	39,3	44,9	52,7	1,4	1,0	5,5	Dalis mokinių pasyvūs, neįsitraukia į bendrą veiklą. Mokiniai stokoja bendradarbiavimo įgūdžių. Nesudarytos sąlygos mokiniams bendradarbiauti, mokytis

Svarbus yra mokymosi motyvacijos klausimas. Viena vertus, dažname istorijos pamokų stebėjimo protokole parašyta, kad **9–10 kl. mokiniai pamokoje aktyviai dalyvauja, įsitraukia**

į darbą, dažniausiai yra motyvuoti, mokosi atsakingai, o mokytojui sudarius sąlygas gerai geba bendradarbiauti ir dirbti grupėmis. Kita vertus, iš mokyklų įsivertinimo

duomenų ir pokalbių su mokytojais ryškėja, kad mokytojai dažnai turi pastabų šių klasių mokiniams dėl jų mokymosi motyvacijos ir atsakomybės mokantis. Be abejonės, mokinių motyvacijos problemų sprendimas yra ir mokytojų, ne vien mokinių ir jų tėvų, uždavinys.

Istorija kaip žinios daugiau susijusi su praeities įvykiais, reiškiniais, t. y. su mokiniams atrodančiais neaktualiais ateityje dalykais. Todėl istorijos **pamokose svarbūs įvairūs mokinių motyvavimo elementai, sąsajos su mokinių gyvenamuoju laiku ar gyvenamąja aplinka, su kitais mokomaisiais dalykais**. Iš turimų duomenų matyti, kad didinti istorijos mokymosi motyvaciją per pamokas siekiama įvairiais būdais – per turinį, taikomus metodus ir priemones. Stebėtų pamokų protokolai rodo, kad gana dažnai pabrėžiamas istorijos ryšys su dabartimi, su mokinių gyvenamąja aplinka. Neužmirštama išsiaiškinti kai kurių dabarties švenčių ištakas, praeities gyvenimą liudijančius paminklus, gatvių pavadinimus. Neretai mokytojai skiria užduotis palyginti praeities ir dabarties politinius, socialinius ar kasdienio gyvenimo reiškinius (pavyzdžiui, praeities ir dabarties mokyklas, senovės graikų ir dabarties olimpinės žaidynes, Vilnijos krašto ypatybes ir šiandieninę padėtį, Steigiamąjį Seimą ir dabarties politines problemas). Ryšys su gyvenimu atskleidžiamas įvairiomis vaizdumo priemonėmis, dalykų ryšių elementais (pavyzdžiui, bandymas, iš kurio aiškėja garo variklio nulėmtas perversmas;

pamoka muziejuje, mokytojo sukauptos kitų šalių atributikos demonstravimas ir pan.) ar mokiniams skiriama veikla pamokose (pavyzdžiui, rašymas pagaliukais molinėse lentelėse; romėnų puotos valgiaraščio sudarymas, skelbimo apie parduodamą būstą sukūrimas, laikraščio straipsnio apie imperializmo pasekmes rašymas ir kt.).

Pagalba mokiniams – tai jų psichologinių, asmenybės, ugdymosi sunkumų nustatymas ir sprendimas, palankių sąlygų ugdymosi procese sudarymas. Nors pagalba mokiniui dažniausiai yra mokykloje dirbančių psichologų, socialinių ir specialiųjų pedagogų darbo sritis, tačiau **ugdymosi diferencijavimas ir individualizavimas, atsižvelgiant į skirtingus mokinių poreikius, turėtų būti kiekvieno mokytojo dėmesio centre**.

Iš turimų duomenų matyti, kad **pagalba mokiniui pamokoje nėra geriausiai vertinamas veiklos aspektas**. Dažniausiai apsiribojama konsultavimu, mokinio savarankiškos veiklos stebėjimu. Iš 9 lentelės matyti, kad individualizavimas ir diferencijavimas neretai minimas kaip tobulintina veikla. Stebint pamokas matyti, kad **namų darbus mokytojai diferencijuoja labai retai**. Vertintose šalies mokyklose per retai buvo skatinama ir mokinių savitarpio pagalba – nesinaudojama mokymosi bendradarbiaujant galimybėmis.

9 lentelė. Pagalba mokiniui pamokoje

Sėkminga, skleistina, pagirtina	Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Tobulintina
	5–8	9–10	11–12	5–8	9–10	11–12	
Atsižvelgiama į poreikius, laiku teikiama pagalba	11,4	5,1	10,0	5,7	8,2	3,6	Pagalba įvairių ugdymosi poreikių mokiniams netinkama arba neteikiama
Diferencijuojama, individualizuojama ugdymo medžiaga, užduotys, darbo tempas pagal mokinių pasiekimų lygmenį, gebėjimus	4,3	10,2	0,9	15,7	12,2	17,3	Diferencijavimas ir individualizavimas prastas arba nediferencijuojama ir neindividualizuojama

Pagal šiuolaikinę mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo sampratą, vertinimu siekiama daugybės tikslų: padėti mokiniams pažinti save, suprasti, kas jiems sekasi geriausiai, kas prasčiau, įvertinti savo pasiekimų lygmenį, kelti mokymosi tikslus. Anot G. Pety, vertinimas „susumuoja visus mokinio laimėjimus“. Mokytojui vertinimas padeda įžvelgti mokinio mokymosi galimybes, nustatyti problemas ir spragas, diferencijuoti ir individualizuoti darbą, parinkti tinkamus metodus. Pagal G. Pety, **vertinimas padeda mokytojams sužinoti, kiek jų mokymas veiksmingas ir kokius mokymosi tikslus (veiklos kryptis) mokiniams būtų galima (reikėtų) nurodyti, kad jie gebėtų sėkmingai mokytis**. Mokyklai mokinių pasiekimų vertinimas padeda planuoti ugdymo turinį ir procesą, nustatyti darbo kokybę, numatyti mokinių poreikius atitinkančią pagalbą. Tėvams vertinimas teikia informacijos apie vaiko mokymąsi, gerina ryšius tarp vaiko, tėvų ir mokyklos.

Nagrinėjant pasiekimų ir pažangos vertinimą pamokoje matyti, kad sėkmingiausiai vertinama 5–8 kl. mokinių veikla

pamokoje ir rezultatai (žr. 10 lentelę). Stebėtose pamokose vertinimo būdai nedažnai buvo paveikūs – buvo atvejų, kai **nebuvo aiškinamasi mokymosi kliūtys, taikomas vertinimas ne visada motyvavo mokytis geriau. Nedažnai mokiniai buvo skatinami įsivertinti, reflektuoti savo mokymąsi** – ypač 11–12 kl. Galima teigti, kad svarbus vertinimo tikslas – teikti mokiniams grįžamosios informacijos – kartais lieka nepasiektas. Tik baigiamosiose klasėse kiek nuosekliau išsiaiškinami mokymosi trukdžiai, geriau parenkami vertinimo ir įsivertinimo būdai, geresnė veiklos refleksija. Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimas nėra nuoseklus ir ne visais mokinių amžiaus tarpsniais vienodai paveikus.

Apibendrinant istorijos pamokų stebėjimo duomenis galima teigti, kad **šalies mokytojai vertinimo informacija dažniausiai naudojami tik dviem tikslais: galutiniam mokinių pasiekimų įvertinimui ir mokytojo veiklos planavimui**.

10 lentelė. Pasiekimų ir pažangos vertinimas pamokoje

Sėkminga, skleistina, pagirtina	Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Tobulintina
	5–8	9–10	11–12	5–8	9–10	11–12	
Mokiniam aiškūs vertinimo kriterijai; vertinimo kriterijai aptariami pamokoje	2,9	8,2	4,5	9,3	-	15,5	Vertinimas neskatina stengtis mokytis sėkmingiau. Nėra vertinimo kriterijų
Vertinimas motyvuoja mokinius, pabrėžiama mokymosi sėkmė, išmokymo stebėjimas tinkamas, grįžtama prie išsikeltų uždavinių, su mokiniais aptariami išmokyti ir neišmokyti dalykai	17,8	15,3	3,6	22,1	26,5	0,9	Nesiaiškinami mokymosi trukdžiai, nesinaudojama vertinimo būdų ir formų galimybėmis. Dažniau kritikuojama nei giriam
Tinkamai organizuojamas arba skatinamas įsivertinimas	6,4	8,2	7,3	3,6	3,1	12,7	Įsivertinti neskatinama

Mokymosi aplinka plačiąja prasme – tai visos edukacinę vertę turinčios gyvenimo ir veiklos erdvės, kurios įgalina asmeninį individo tobulėjimą, pasiekiamą per mokymo(si) pastangas. Mokymosi aplinka apima socialinius (santykiai ir kt.) ir fizinius (kabinetai, technologijos ir kt.) aspektus. Šiuolaikinė mokymosi aplinka turėtų būti kuriama atsižvelgiant į mokymosi paradigmą, pagal kurią pamokoje mokiniui turėtų būti sudaromos tinkamos sąlygos jo saviraiškai ir prigimtinių galių sklaidai.

Išanalizavus santykių, tvarkos, klasės valdymo duomenis galima teigti, kad šalies mokiniai gerbia savo mokytojus. Ne viename istorijos pamokos protokole vertintojai parašė, kad **mokiniai yra drausmingi net ir tada, kai pamoka nuobodi, neįdomi** (žr. 11 lentelę). Geri mokinių ir mokytojo, mokinių tarpusavio santykiai, šiltas bendravimas, mokytis tinkamas mikroklimatas dažniausiai buvo fiksuota 11–12 kl.

11 lentelė. Santykiai, tvarka, klasės valdymas

Sėkminga, skleistina, pagirtina	Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Tobulintina
	5–8	9–10	11–12	5–8	9–10	11–12	
Gerai mokinių ir mokytojo, mokinių tarpusavio santykiai, šiltas bendravimas, mokytis tinkamas mikroklimatas	22,9	27,1	43,6	-	3,1	-	Santykiai (mokytojo ir mokinių) oficialūs, šalti, mokiniai replikuoja. Mokiniai per mažai giriami
Laikomasi drausmės, tvarkos susitarimų. Drausmingi, pareigingi mokiniai (pamoka nuobodi, tačiau drausmė gera)	17,1	7,1	5,5	5,0	3,0	2,0	Nesilaikoma susitarimų. Į pamokas mokiniai vėluoja. Įtempta psichologinė atmosfera (mokiniai įsitempę, mokytojas nervingas)

Analizuojant geriausiai vertinamus ir tobulintinus mokymosi aplinkos aspektus matyti, kad nors 9–12 kl. mokytojai pamokoje kiek geriau negu kiti naudojami turimomis priemonėmis ir šaltiniais, tačiau ir 11–12 kl. mokytojams buvo išsakyta rekomendacijų veiksmingiau naudotis šaltiniais ir IKT (12 lentelė). Stebėtų pamokų protokolai rodo, kad **daugiausia dėmesio skiriama dalyko mokymui:**

pabrėžiamos žinios, jų fundamentalumas, kuriant mokymosi aplinką ne visada atsižvelgiama į mokinių poreikius, mokymosi stilių, gebėjimus, vyrauja mokymas ir mokytojo aiškinimas, vadovėlis naudojamas žinioms perteikti, o ne konstruktyviam darbui. Mokymosi aplinkos kūrybingo pritaikymo skirtumų, priklausančių nuo mokyklos vietovės, mokytojų lyties, iš esmės nebuvo nustatyta.

12 lentelė. Mokymosi aplinka

Sėkminga, skleistina, pagirtina	Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Tobulintina
	5–8	9–10	11–12	5–8	9–10	11–12	
Klasės aplinka tinkama mokytis (yra IKT, informacijos šaltinių ir kt. mokymo priemonių, jomis naudojamas pamokoje)	27,1	35,7	37,3	2,1	5,1	7,3	Vertėtų tikslingiau naudoti IKT. Neskatinama naudoti šaltiniais

Daugiau nei pusėje stebėtų pamokų istorijos mokytojai, ypač siekdami didinti mokymosi motyvaciją, vienaip ar kitaip naudojami IKT (13 lentelė).

13 lentelė. Naudojimas IKT įvairiose klasėse (atvejų skaičius proc.)

Naudojimosi tikslai	5–8 kl. (N = 154)	9–10 kl. (N = 109)	11–12 kl. (N = 110)	5–12 kl. (N = 373)
Pamokos organizacinė dalis (temos, uždavinių, užduočių skelbimas)	10	16	7	11
Vaizdo įrašų, filmų, fotografijų demonstravimas	14	7	9	10
Garso įrašų leidimas	2	-	-	1
Mokomųjų priemonių demonstravimas	3	1	6	3
Mokytojo sukurtų pateikčių demonstravimas	15	20	17	17
Mokinių sukurtų pateikčių demonstravimas	2	5	2	3
Informacijos paieška internete	1	-	6	2
Neaiškus (pagal protokolą) tikslas	3	7	8	6
Iš viso	50	56	55	53

Maždaug kas dešimtoje pamokoje naudojimas technologijomis didesnio poveikio nei pamokos eigai, nei mokinių pasiekimams padaryti negalėjo, nes **daugialypės terpės projektorius ar interaktyvioji lenta atliko tradicinį klasės lentos vaidmenį** (joje skelbta pamokos tema, uždaviniai ar užduotys). Kas šeštoje pamokoje buvo demonstruojamos mokytojų parengtos pateiktys. Tai rodo, kad **mokytojai naudojami ne tik vadovėliais, bet ir kitomis, papildomomis mokymo priemonėmis**. Kita vertus, kyla klausimas, ar toks mokytojų darbas atliepia išsikeltus tikslus. Maždaug kas septintoje ar aštuntoje pamokoje IKT siekta pagyvinti pamokas,

motyvuoti mokinius – buvo naudojami vaizdo ar garso įrašai, demonstruojamos fotografijos ar specialiomis skaitmeninėmis mokymo priemonėmis pateikiami iliustruoti pasakojimai. Dažniausiai IKT naudojami mokytojai. Tik **kas dvidešimtoje stebėtoje pamokoje mokiniai naudojami kompiuteriais – pristatė savo parengtus darbus arba atliko paiešką internete**. Taigi pasitvirtino kitais šalies tyrimais nustatyta tendencija – skaitmeninėmis mokymo priemonėmis per pamokas dažniausiai naudojamos bendram mokinių darbui, labai retai – **individualiam mokinio darbui**.

14 lentelė. Pasiekimai pamokoje

Sėkminga, skleistina, pagirtina	Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Atvejų skaičius klasėse (proc.)			Tobulintina
	5–8	9–10	11–12	5–8	9–10	11–12	
Gerai daugelio mokinių pasiekimai (pagal įmanomą jiems lygmenį) pamokoje. Mokymosi rezultatai aptariami su mokiniais nuosekliai, veiksmingai. Mokiniai skatinami, mokomi reflektuoti, apibendrinti išmokimą	10,7	8,2	5,5	33,6	37,3	32,7	Pamokos apibendrinimas skubotas, neveiksmingas, fragmentiškas (trūksta laiko, aptariama tik veikla, negrįžtama prie uždavinio ir pan.), pamoką apibendrina mokytojas

Iš pasiekimų ir mokinių daromos pažangos pamokoje duomenų analizės matyti, kad dažniausiai pagal numatytą mokymosi (pamokos) uždavinį rezultatus pasiekia 5–8 kl.

mokiniai (14 lentelė). **Pasiekimų pamokoje aspektas dažniausiai minimas kaip tobulintinas visose klasėse.**

Kokybinės analizės išvados:

- istorijos pamokose dažnai mokymo medžiaga siejama su mokinių aplinka, gyvenimo praktika, patirtimi, turimomis žiniomis;
- tobulintinas planavimas – parinkus per platų mokymosi uždavinį, labai daug veiklų, pamokos laikas naudojamas neracionaliai, dažnai jo pritrūksta pamokai apibendrinti;
- istorijos mokytojai per daug dėmesio skiria savo veiklai pamokose planuoti ir per mažai – mokinių veiklai planuoti; reikėtų dažniau sudaryti sąlygas efektyvesnei kognityvinei veiklai – mokinių bendradarbiavimui, aktyviam ir savarankiškam mokymuisi;
- pagalba mokiniui istorijos pamokose nėra gerai vertinamas veiklos aspektas, todėl reikėtų daugiau dėmesio skirti ugdymo ir mokymosi diferencijavimui bei individualizavimui pamokų metu ir skiriant namų darbus;
- mokinių pasiekimų ir pažangos istorijos pamokose vertinimu nesiremiama siekiant nustatyti mokymo veiksmingumą, mokymosi trukdžius;
- mokinių įsivertinimas ir mokymosi refleksija ne visada padeda didinti mokinių mokymosi motyvaciją;
- įvairiomis IKT istorijos pamokose per retai naudojamos individualiam mokinių darbui, mokymui ir mokymuisi.

LITERATŪRA

1. Balevičienė S. Kas yra gera mokykla? (Švietimo problemos analizė). Vilnius, 2012. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/2012%20SPA_Nr3_Kas%20yra%20gera%20mokykla.pdf.
2. Bruzgelevičienė R. Ugdymo paradigmu kaitos permanentiškumo problema: teorija – praktinė veikla – mokytojų rengimas. Mokytojų ugdymas, 2008, Nr. 10.
3. Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec(2001)15 of the Committee of Ministers to member states on history teaching in twenty-first-century Europe. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec%282001%2915&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>.
4. Facing – Mapping – Bridging diversity. Foundation of a European discourse on history education. Ed.: E. Erdmann, W. Hasberg. Wochenschau Verlag, 2011. Part 1.
5. Kalvaitis A. Su vadovėliu siejamų mokymo priemonių naudojimas bendrojo ugdymo mokyklos pamokoje. Tyrimo medžiaga. http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/tyrimai/failai/Mokymo_priemoni%C5%B3_naudojimas_pamokoje-galutine_tyrimo_ataskaita.pdf.
6. Martišauskienė E. Pedagogų požiūris į mokytojų kompetencijų raišką. Acta Pedagogica Vilnensia, 2009, Nr. 22.
7. Šetkus B. Istorijos mokymo Lietuvoje bendrojo lavinimo mokykloje tobulinimo kryptys // Istorija. T. LIII. Vilnius, 2002, p. 90–97.
8. Vaicekauskienė V. Geros pamokos receptai. (Švietimo problemos analizė). Vilnius, 2012. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/Geros%20pamokos%20receptai.pdf.
9. Walberg H. J., Paik S. J. Effective educational practices. UNESCO: International Academy of Education, 2000.
10. William J. Schroer. Generations X, Y, Z and the Others. <http://www.socialmarketing.org/newsletter/features/generation1.htm>.
11. 2011–2012 m. m. vertintų mokyklų istorijos pamokų protokolai. Vilnius: Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyriausiąją specialistę Jūratę Vosilytę-Abromaitienę (el. p. jurate.vosilyte-abromaitiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros darbuotojai Snieguolė Vaičekauskienė ir Evaldas Bakonis.

Konsultavo: Ugdymo plėtotės centro darbuotojai Nijolė Selvestravičiūtė-Grybovienė ir Linas Jašinauskas, Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos tarybos nariai Violeta Kriščiūnienė, Žaneta Vaškevičienė, Eugenijus Manelis, Švietimo ir mokslo ministerijos Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vyriausiasis specialistas Rimantas Jokimaitis.

ISTORIJOS PAMOKA: MOKYTI AR MOKYTIS?

Redaktorė *Mimoza Kligienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2012-10-26. Tir. 1 800 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Grafija“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius